

ho vývinu vedy a Lakatosov normatívny prístup. V stati sa poukazuje na skutočnosť, že Popperova požiadavka logickej analýzy histórie vedy bola „trójskym koňom“. Polemika medzi stúpecami kritického racionalizmu a Kuhnovou historickou školou spochybnila možnosti budovať výlučne logickú koncepciu vývinu vedeckého poznania. V kontexte rozvíjaných úvah sa podáva stručný náčrt Feyerebendových a Aggasiho názorov.

Vzhľadom na to, že teória vedy musí akceptovať logický aj historický aspekt vývinu vedeckého poznania, sú osudy kritického racionalizmu pre marxistickú koncepciu nanajvýš poučné.

Posledný príspevok M. A. Rozova s názvom *Vedenie a mechanizmy sociálnej pamäti* súvisí len veľmi voľne s predchádzajúcimi staťami. Autor sa zameril na postihnutie ontickej povahy vedenia, pričom sa pokúsil formulovať odpoveď na otázku, ako existuje vedenie. Rozov sa opiera o kritické prehodnotenie Russellovej koncepcie zmyslu, Chomského generatívnej gramatiky a niektoré idey psycholingvistiky, ktoré plodne využíva pri vymedzení charakteru sociálnej pamäti. Kritizujúc Putnamovu teóriu referencie autor ukazuje, že tzv. ostentívne definície sú zmysluplné len v určitom kultúrnom horizonte.

Vedenie Rozov charakterizuje ako špecifický mechanizmus sociálnej pamäti a vedenie určuje ako atributívny súbor. Pojem atributívneho súboru objasňuje pomocou analýzy pojmu vlastnosti. „Atributívny súbor — je komplex entít, ktoré na seba môžu navzájom pôsobiť a prejavovať pritom rôzne vlastnosti“ (s. 191). Rozov zdôrazňuje, že už jednoduché vedenie predpokladá aspoň syntaktický systém, referenčný systém a systém reprezentantov. V závere sa polemizuje s Popperovým chápaním tretieho sveta.

Hoci zborník neprináša prevratné koncepcie pre odborníkov, ktorí pracujú v rôznych oblastiach metodológie a historiografie vedy, možno ho vzhľadom na aktuálne zameranie, úroveň spracovania a formu výkladu odporúčať nielen filozofom, ale širšiemu okruhu čitateľov. Každý, kto sa zaujíma o vývinové trendy vo výskumoch vedeckého poznania, nájde v recenzovanom zborníku komplexný obraz o kľúčových problémoch filozofie vedy.

Pre celkovú orientáciu v zložitej problematike a súčasné štádium ujasňovania problémov, state poskytujú mnoho užitočných námetov na premýšľanie a pre odborníkov aj stimuly pre ich prácu.

Tatiana Sedová

VEDECKÉ POZNANIE AKO ČINNOSŤ

V. S. ŠVYRIOV: Naučnoje poznanije kak dejatel'nost'. (Vedecké poznanie ako činnosť). Politizdat, Moskva 1984, 229 s.

Predpokladom úspešného plánovania, riadenia a aj samotnej realizácie vedeckovýskumnej práce je medziiným aj znalosť zákonov fungovania a rozvoja vedy. Je preto pochopiteľné, že v období intenzifikácie vedecko-technického pokroku sa zvyšuje zo strany filozofov, metodológov

i špeciálnych vedcov pozornosť venovaná problémom pohybu nielen medzi vedou a praxou, ale aj problémom pohybu vnútri vedy. Dôsledkom toho je i skutočnosť, že v poslednom desaťročí zreteľne narástol počet publikácií z pera marxistických, najmä sovietskych filozofov, logikov, sociológov a

historikov vedy, ktorí rozvíjajúc základné princípy materialistickej dialektiky podstatne rozšírili, obohatili pohľad na tento „vnútrovedný“ pohyb, konkretizovali predstavy o zákonitostiach, formách a štruktúrach vedeckého poznania, objavili mnohé nové, doposiaľ nepovšimnuté aspekty mechanizmov vedecko-poznávacej činnosti.

Azda najvýraznejším spoločným menovateľom týchto značne mnohostranných, na odlišné momenty poznávacích procesov sústredených prác je zdôraznenie myšlienky o aktívnej, činnostnej povahe odrazu, o výsostne tvorivom, konštruktívnom charaktere vedecko-poznávacej činnosti. V mnohých prácach sa akcentuje tiež idea sociokultúrnej podmienenosti vedy, ako aj nevyhnutnosť skúmať rozvoj vedy v širokom kontexte celej ľudskej, sociálno-historicky determinovanej činnosti, t. j. v kontexte celej materiálnej i duchovnej kultúry danej doby.

Priam reprezentatívnou v tomto zmysle je nová monografická práca popredného sovietskeho filozofa V. S. Švyriova *Vedecké poznanie ako činnosť*, ktorá vyšla v moskovskom vydavateľstve politickej literatúry v známej edícii *Nad čím pracujú*, o čom diskutujú filozofi a ktorej základnú orientáciu na činnostný prístup k skúmaniu vedy naznačuje už sám názov. Náš čitateľ má ešte v pamäti slovenský preklad pozoruhodnej Švyriovovej monografie *Teoretické a empirické vo vedeckom poznaní* [Pravda 1982], o to zaujímavejšie bude preňho stretnutie s novšou prácou tohto filozofa, dovoľujúce sledovať posun autorovho záujmu na novšie aspekty problému.

Rozsahom nevelká kniha sa člení na štyri kapitoly; prvá je venovaná osobitostiam súčasnej etapy analýz vedeckého poznania; druhá skúma východiskové princípy činnostného prístupu k vedeckému poznaniu,

tretia rozoberá problém formovania historických typov vedeckého poznania a napokon posledná podáva prehľad základných typov vyvinutej vedecko-poznávacej činnosti.

Hneď v úvodných častiach zdôrazňuje a rozvíja Švyriov už spomínanú myšlienku o vede ako o súčasť celej kultúry, ako o type spoločenskej činnosti a sociálnej inštitúcie, ktorá plní závažné projekčno-konštruktívne funkcie, podieľa sa na formovaní vedeckého obrazu sveta. Jednu z osobitostí súčasnej vedy vidí autor v narastaní jej sebareflexie, aj keď si veda v každej etape svojho vývoja utvárala, resp. usilovala o utvorenie mechanizmov umožňujúcich jej vlastnú reflexiu, možno súhlasí so Švyriovým názorom, že najmä v súčasnej vede predstavuje permanentná sebakontrola, sebauvedomovanie nevyhnutnú podmienku jej existencie a ďalšieho rozvoja.

K ďalším špecifikám súčasného vedeckého poznania priraduje autor prechod od analýzy štruktúry hotového poznania k skúmaniu mechanizmov formovania a vývinu poznania; ďalej prechod od pohľadu na vedu ako do seba uzavretý systém k skúmaniu vedy v širokom sociálno-historickom kontexte, v jej včlenenosti do prakticko-pretvárajúcej činnosti človeka — a s tým aj súvisiaci rast pozornosti vzťahu a vzájomného pôsobení vnútorných a vonkajších faktorov rozvoja vedy.

V druhej kapitole sa po rozbere všeobecnofilozofických predpokladov činnostného prístupu k vedeckému poznaniu zdôrazňuje jednota metodologickej, obsahovo-kategoriálnej a teoreticko-poznávacej analýzy problému. Švyriov v súlade s činnostným prístupom ako antipódom prístupu nazeravého, formuluje správnu požiadavku, odhaliť predovšetkým tie štruktúry činností, v ktorých sa rodí a vyvíja poznanie, ako aj skúmať podstatu

mnohostranných mechanizmov, prostredníctvom ktorých sa formuje a vyvíja vedecké poznanie. V tejto časti sa venuje pozornosť aj problémom odrazu vo všeobecnejšej rovine, pričom sa podčiarkuje najmä konštruktívna, projekčná povaha odrazu, zdôvodňuje sa jeho vysvetľovanie nie ako iba prírodného, ale predovšetkým sociálne-historického procesu. Podnetné sú v tomto kontexte autorom rozvíjané analýzy predpokladov „videnia, vnímania sveta“, sprostredkovanosti poznania určitými východiskovými predstavami — obsahovými predpokladami, ktoré nie sú nijakým abstraktným, iba prírodne daným pohľadom na svet, ale sú historicky podmienené, vyjadrujú akumulovanú, zovšeobecnenú skúsenosť predchádzajúcich poznávacích činností, no zároveň fungujú ako normatívne, orientačné mechanizmy pri formovaní nového poznania.

Základný prínos Švyriovových úvah možno vidieť v interpretácii poznania vôbec (i poznania vedeckého) ako sociálne-historického procesu rozvoja poznávacích prostriedkov, usutočňovaného vďaka a v rámci celého komplexu činností danej spoločnosti — a nie ako vnímania, prijímania akéhosi vopred zadaného (čiste prírodného) vonkajšieho obsahu. Rozvíjajúce princípy činnostného prístupu k vedeckému poznaniu, sústreďuje autor v ďalšej kapitole pozornosť i na skúmanie vedeckého poznania ako ideálneho plánu prakticko-pretvárajúcej činnosti spoločenského človeka. V tejto časti podáva autor stručný pohľad na vývoj dialektiky teoretického a empirického v dejinách, na historic-

kom materiáli skúma premenu a vývoj vzájomného vzťahu a pôsobenia empirického bádania a teoretickej činnosti — od antiky cez renesanciu až po súčasnosť; osobitú pozornosť venuje obdobiu novoveku v súvislosti s rozvojom reálneho a myšlienkového experimentu, dost' podrobne si všíma úlohu, akú hrá svetonázor (jeho rôzne historické typy) vo vývoji vedeckého poznania.

Do istej miery aj posledná kapitola nadväzuje na analýzu historických foriem vývoja a vzťahu empirického a teoretického; z hľadiska vzťahu oboch týchto fáz vedeckého poznania možno pokladať práve túto kapitolu za ťažiskovú: autor v nej prináša niektoré nové, spresňujúce momenty týkajúce sa vymedzenia (obsahovej precizácie) empirickej a teoretickej fázy. Zaujímavé sú napríklad časti, v ktorých Švyriov upozorňuje na časté redukcie v chápaní oboch pojmov a to pod vplyvom tendencie absolutizovať „prax“ vedeckovýskumnej činnosti prírodných vied (v aplikácii na vedy spoločenské); nemenej zaujímavé a podnetné je úsilie o prehĺbenie štrukturalizácie vnútri samotnej empirickej fázy, autor tu vyslovuje metodologicky závažné myšlienky o empirickom fakte, o dialektike empirickej a teoretickej fázy v najširšom zmysle.

Švyriovova práca *Vedecké poznanie ako činnosť* predstavuje vydaný pokus o sformulovanie základných princíпов činnostného skúmania vedy; pri riešení ďalších logicko-metodologických i gnozeologických otázok rozvoja vedeckého poznania môže zohrať nezanedbateľnú úlohu.

Etela Farkašová